

■ Napisao Lari Lulić
Snimke Udruga Dragodid,
Branko Orbančić, arhiva

Suhozidna gradnja na našim je jadransko-dinarskim prostorima prisutna od neolitika, kamen su bez vezivnog materijala slagali i stari grci prije četiri tisućljeća, a zidalo se intenzivno u kamenu sve do sredine prošloga stoljeća kada je industrijalizacija, ali i upotreba novih, jeftinih materijala gotovo potpuno iskorijenila tradicionalne načine gradnje. Suhozidima i raznim kamenim građevinama premrežena je cijela naša obala i Zagora, a kada bi se svi hrvatski suhozidi spojili, njima bi se gotovo mogla opasati zemaljska kugla. O našoj tradicionalnoj arhitekturi bez arhitekata, toj kamenoj mediteranskoj čipki koja je definirala prostor u kojemu živimo, desetljećima se nije previše brinulo, stajala je u prostoru kao svjedok nekih prošlih vremena, dok su je prirodni elementi polagano nagrizali i degradirali. No suhozidna baština u zadnje je vrijeme ponovo u modi, a u današnje vrijeme nije u prvom planu njena funkcionalnost, kako je bilo kroz čitavu povijest, nego estetika. Jer beskrajni zidovi koji su se nekada dizali kako bi se sa zemlje uklonio kamen te se u isto vrijeme omedilo i parceliziralo zemljište, danas imaju ambijentalnu arhitektonsku vrijednost koja, ne samo u Hrvatskoj, nego na cijelom Mediteranu, pa i šire, obogaćuje prostor te time dobiva kulturni, turistički pa i ekološki potencijal. Prije dvije godine Ministarstvo kulture je - nakon trogodišnjeg perioda preventivne zaštite - umijeće suhozidne gradnje proglasilo nematerijalnim kulturnim dobrom te ga uvrstilo u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Vrijednost i značaj suhozidanja krajem prošle godine prepoznao je i UNESCO, uvrstivši ga na Reprezentativni popis nematerijalne baštine čovječanstva. Plod je to dugogodišnjeg rada i zajedničke međunarodne nominacije suhozidnih entuzijasta i stručnjaka iz Cipra, Francuske, Grčke, Hrvatske, Italije, Slovenije, Španjolske i Švicarske. Značajnu ulogu u toj inicijativi igrali su hrvatski suhozidni stručnjaci, okupljeni oko neprofitne Udruga 4 grada - Dragodid, koja se valorizacijom, zaštitom i obnovom hrvatske vernalne arhitekture bavi od 2002. godine. Uz to, predstavnici Dragodida izborili su nedavno na 16. međunarodnom suhozidnom kongresu S.P.S.-a (Société scientifique internationale pour l'étude pluridisciplinaire de la Pierre Sèche) da se idući Kongres koji okuplja stručnjake različitih profila i praktikante koji se bave suhozidnom baštinom 2020. godine održi u Konavlima. Naime Filip Bubalo, jedan od osnivača udruge Dragodid na kongresu u španjolskom gradu Ciutadella de Menorca održao je dojmljivu prezentaciju o suhozidnoj baštini Konavala, koja je zbog svoje nedirnutosti, ali i neotkrivenosti te povijesti pravi biser svjetske suhozidne baštine.

KAMENA ČIPKA MEDITERANA

Beskrajni zidovi koji su se nekada dizali kako bi se sa zemlje uklonio kamen te se u isto vrijeme parceliziralo zemljište danas imaju ambijentalnu arhitektonsku vrijednost koja obogaćuje prostor te time dobiva kulturni, turistički pa i ekološki potencijal

– Prva parcelizacija Konavala napravljena je još u 15. stoljeću, a u dubrovačkom zakonikupostoji zapis o načinu uređivanja suhozida i bilježenju vlasništva na plodnim teracama, što je svjetski raritet. Sve su to razlozi zbog kojih je odlučeno da se idući međunarodni Kongres suhozidara održi baš u Konavlima, što bi trebao biti dobar zamah za daljnju zaštitu i obnovu tamošnje suhozidne baštine, objasnio je Filip Bubalo. Udruga Dragodidsuhozidnom baštinom bavi se još od 2002. godine, a zanimljivo je da su s tom djelatnošću počeli gotovo slučajno. Naime, u Komiži je te godine održan Otokultivator, projekt Udruženja za razvoj kulture kluba Močvara, Multimedijskog instituta Mama, Platforme 981 i Udruge studenata arhitekture EASA Hrvatska, a okupio je studente sa svih krajeva svijeta koji su sudjelovali u raznim radionicama.

– EASA je tada organizirala jednu radionicu tradicionalne arhitekture na kojoj je sudjelovalo oko 500 polaznika. Genijalni, danas pokojni Zoran Franičević upoznao nas je s također danas pokojnim barba Andrijom Suićem, jednim od posljednjih stanovnika napuštenog sela Dragodid poviše Komiže. Studenti su otišli u Dragodid i tamo se uhvatili obnove stare kamene kućice za tovara barba Andrije. Stvorila se sjajna atmosfera, a radionica je, s obzirom na uvjete, prošla izvrsno i funkcionalno. Arhitekt Neven Mimica, koji je bio mentor cijeloga skupa na Visu proglasio je tu radionicu najboljom, jer se obnovilo nešto konkretno te se na taj način ušlo u samu srž problematike poimanjaprošlosti, ali i budućnosti vernakularne arhitekture. Tada smo odlučili sljedeće godine pomoći barba Andriji u obnovi sela. Nije bilo pretjeranih ambicija i formalnosti, jednostavno smo odlučili da preko ljeta, umjesto da vrijeme provodimo po moru, dolazimo gore i radimo te da kroz to naučimo nešto o tradicionalnoj gradnji. Nismo se bavili samo suhozidnom gradnjom, zajedno smo išli na ribe, žanjali smo ružmarin i u tom zabačenom selu bez struje i vode živjeli na tradicionalan način, koji nas se dojmio i s kojim smo se 'infetali'. Nastavili smo stogasvake godine ići i raditi u Dragodid, a onda smo, zbog financiranja obnove odlučili 2007. i formalno osnovati udrugu. Na početku je tu bilo samo nas nekoliko, da bi ka-

↑
Suhozidna gradnja je održiva i ekološka - ili u prijevodu - dobra prema okolišu i prema ljudima

←
Filip Bubalo iz udruge Dragodid suhozidnom baštinom aktivno se bavi već 15 godina

snije to evoluiralo u sadašnjih 50-ak članova, kazao je Bubalo, koji je po struci profesor povijesti i muzeolog. Nukleus koji je osnovao udrugu Dragodid još uvijek je na okupu i vrlo aktivan, a njihov rad na obnovi i zaštiti suhozidne baštine privukao je i brojne nove članove, koji se sada kroz tu neprofitnu udrugu jednostavnije mogu baviti tom tematikom. Članovi udruge su arhitekti, etnolozi, arheolozi, muzeolozi i povjesničari, a mnogi od njih kroz suhozidnu su baštinu pronašli teme za svoje diplomske radove pa i svoje profesionalne pozive. Udruga je vrlo aktivna, redovito priređuje suhozidne

radionice, bavi se istraživanjem suhozidne baštine te obnavlja razne građevine napravljene tehnikom suhozida diljem Hrvatske, ali i regije. Glavna radionica sada im je u selu Petrebišća u Parku prirode Učka, gdje se u sklopu međunarodnog kampa suhozida, na kojemu sudjeluju i volonteri iz francuske organizacije Rempart, obnavlja staro stočarsko selište te se pored toga održavaju i znanstvena predavanja. Slaganjem kamena na kamen lokalne zajednice kroz povijest su oblikovale krajolike, prilagođavajući ih svojim potrebama za život, stanovanje te uzgoj biljaka i životinja. Suhozidom se borilo

protiv erozije, poplava, lavina i isušivanja tla, a usput su u suhozidu i oko njega svoj dom našle brojne sitne biljke i životinje, povećavajući bioraznolikost i kompleksnost okoliša. Izgradnja suhozida vrlo je slična izgradnji odnosa u društvenoj zajednici, jer svaki kamen u suhozidu ima svoje mjesto i funkciju, jednako kao čovjek u zajednici. Kada govorimo o suhozidnoj baštini, ne govorimo samo o zidovima, koji jesu dominantan oblik, budući da su najjednostavniji i najrašireniji, a može se reći i najfunkcionalniji, nego i o svoj vernakularnoj arhitekturi koja je koristila umijeće zidanja u suho, bez vezivnog sredstva. To uključuje

osnovne stambene objekte, vrlo jednostavnih oblika i proporcija, koji su se gradili još od kamenoga doba. Gradnja je s vremenom postala uniformirana i evoluirala pa su se tako po cijelom Jadranu i unutrašnjosti počele graditi potleušice pravokutnog tlocrta, koje su kasnije nadograđivane dizanjem stambenog prostora na gornje katove, pri čemu su donji ostajali za smještaj životinja. Tehnika je međutim kroz stoljeća u osnovi ostala ista. Naravno, to je s vremenom počelo podrazumijevati i vezivna sredstva, konkretno vapno, ili pučki japno, koje je bilo nezamjenjiv materijal sve do pojave betona. Širom obale radile su se japnenice,

po kojima je vjerojatno najpoznatija Šolta. Strukture kružnog tlocrta slične bunjama, trimima, kažunima, koristile su se za proizvodnju gašenog vapna od kojega se nakon miješanja s pijeskom i zemljom dobivao mort. On se pak koristio za bezbroj stvari: za dezinfekciju gustirni, mazanje krovova radi odbijanja sunčevih zraka, za dezinfekciju vode i inkartavanje unutrašnjosti. Vapno je vrlo funkcionalan i zahvalan materijal te za razliku od danas sveprisutnog betona koji privlači vlagu puno bolje koegzistira s kamenom.

ISTARSKI KAŽUNI

Tradicionalna proizvodnja vapna danas je gotovo zaboravljena vještina. Time se, vjerojatno jedini u Hrvatskoj, danas profesionalno bavi žminjski arhitekt Branko Orbanić, odnosno njegova tvrtka Kapitel. On je još kao student u Ljubljani za jednu vježbu na fakultetu odlučio napraviti kažun svojim rukama, smatrajući da ne može u potpunosti razumjeti kamen ako ga ne doživi na sve načine. Početkom 90-ih osnovao je tvrtku Kapitel, koja se bavi konzervacijom i restauracijom, uključujući i suhozidnu arhitekturu, a bila je angažirana na obnovi prapovijesnih gradina, kažuna i mnogih spomenika kulture u Istri i šire. Orbanović sa suradnicima vapno proizvodi na tradicionalan način, kako se to radilo kroz više od 10.000 godina, paleći ga u japnenicama te ga kasnije kao autohtoni i potpuno ekološki građevinski materijal koristi za obnovu spomenika kulture.

– Suhozid je arhitektura bez arhitekta. Narodna, jer je nastala spontano te do kraja racionalizirana, jer je pri gradnji bila bitna samo funkcija. A suhozidna baština danas nam postaje izvozni proizvod, jer obogaćuje ambijent, koji je prepoznat kao vrijedan, skladan i dobar za život i odmor. Suhozidna gradnja je začim karakterističan za teren i ako ga revitaliziramo, možemo ga iskoristiti, budući da je interesantna struci i turistima. Ambijent se čuva na mnoge načine, na primjer tako da se ne dozvoljava loša novogradnja, da ta novogradnja bude završena i da pritom ne zagađujemo. Čuva se i revitalizacijom tradicionalnog suhozidnog graditeljstva, jer time se u prostor vraća materijalni i nematerijalni život. Graditeljska baština druga je polovica naše osobne

iskaznice. Kalcij karbonat u vidu kamena na zemlji nekad je bio smeće, uklanjalo ga se i deponiralo, prvo na hrpe, ali i tako je smetao, a onda je izmišljen suhozid, kamen složen u harmoniju, koji je u isto vrijeme bio deponij, ograda i međa. Danas taj suhozid ima ambijentalnu arhitektonsku vrijednost. Nakon što je Ministarstvo kulture početkom 90-ih prvi puta

sufinanciralo obnovu suhozida i kažuna oko crkve Svete Margarete, Grad Vodnjan proglasio je suhozidnu baštinu svojim brendom, a financiranjem radionica i raznih projekata suhozidnu baštinu štiti i EU, koja ju je prepoznala kao graditeljski identitet Europe, kazao je Branko Orbančić.

Kako bi na jednom mjestu predstavili svo bogatstvo hrvatske suhozidne baštine, članovi Dragodida napravili su mobilnu aplikaciju www.suhozid.hr. Kroz taj projekt javne inventarizacije suhozidne baštine u Hrvatskoj namjeravaju popisati svu našu suhozidnu baštinu te na taj način stvoriti podlogu za njenu zaštitu, ali i temelj za izradu novih projekata te konačno za revitalizaciju te baštine. Gradani, ali i djelatnici institucija, primjerice konzervatori, na suhozid.hr mogu naći podatke o svim trenutno evidentiranim suhozidnim građevinama. Klikom na te evidentirane točke, vide se autori unesenih podataka, ali i kratki opis, lokacija te fotografija. Ako je riječ o zaštićenoj baštini, ti su podaci i opširniji.

KARTIRANJE VAPNENCA

Umijeće gradnje zidova bez upotrebe vezivnog materijala datira u prapovijest, a prema nekim znanstvenim istraživanjima, čovjek je tom vještinom ovladao prije nego li je uspio ukrotiti vatru. I otada, pa sve do industrijske revolucije, zidalo se u suho bez prestanka.

– Nedavno je na Pelješcu otkrivena gustirna iz neolitika, koja je zapravo nadsvođena rupa u kamenu. Kako su na prostoru jadransko-dinarskog krša nicali civilizacije, tako je evoluirala vernakularna arhitektura. Ljudi su suhozidima ograđivali vrtove, od ka-

mena radili grobne humke, pozidali su-stave bedema oko naselja i gradili su-stave za gospodarenje vodom. Nakon neolitika na ove prostore stigli su Grci, koji su za sobom ostavili vrlo značajan lokalitet na Hvaru – Horu. Grčki doseljenici su naime parcelizirali jednu od najplodnijih dolina na Jadranu i precizno raspodijelili plodno zemljište na svakog

Malo tko danas gradi kamenu kuću na tradicionalan način, jer treba nabaviti skupi kamen iz kave, a uz to platiti dugotrajan i mukotrpan stručni rad

pojedina. Starogradsko polje, ili Faroska Hora najbolje je sačuvan antički grčki katastar na Sredozemlju. Od dolaska Grka na Pharos 2400 godina prije nove ere pa do danas ta parcelizacija – barem u znatnoj mjeri – ostala je vidljiva, a zanimljivo je da na tom prostoru postoji i kontinuitet obradivanja zemlje, kazao je Bubalo.

Naša tradicionalna arhitektura, kao i svaka druga, definirana je materijalima koji su graditeljima bili na raspolaganju, u neposrednoj blizini. A prvi graditelji na našim prostorima koji su koristili suhozidnu tehniku pridržavali su sepostulata koji su ključni i za današnju, modernu arhitekturu: da je gradnja održiva i da je ekološka, ili u prijevodu – da je dobra prema okolišu i prema ljudima. Paradoksalno, danas je sa svim modernim tehnikama i materijalima to gotovo nemoguće postići, jer živimo u nikad lošijim uvjetima kada je kvaliteta življenja u pitanju. Istina, drevni suhozidni graditelji imali su lošije riješen sistem grijanja, no tri ključne funkcije: ekologija, održivost i funkcionalnost nekoć su bile dovedene do savršenstva te je po tim parametrima dosegnut maksimum za tadašnje potrebe stanovništva. Danas su te potrebe naravno kudikamo veće pa taj način gradnje jednostavno ne može zadovoljiti potrebe i komoditet kakav moderan čovjek očekuje. Jadransko-dinarsko područje obiluje vapnencem, koji je vrlo kvalitetan kamen i koji se može obrađivati. Arhitektura uvjetovana pločastim vapnencem vidljiva je širom naše obale i zaleđa.

– Pod paskom Hrvatskoga geološkog instituta kartiran je taj vapnenac i arhi-

← U Istri je evidentirano više od 3000 kažuna, koje vrijedno obnavlja ekipa okupljena oko arhitekta Branka Orbančića

tektura koja je iz njega proizašla. Ima je na Drveniku, na Hvaru, Korčuli, Pelješcu, na Visu i na Braču. Krovovi kuća tamo su pokriveni pločama, a njima se uređivao i prostor ispred kuća te su se od istog materijala gradili volti. Gdje nije bilo tog materijala, gradilo se materijalom kojeg je bilo. Na našem portalu suhozid.hr nastojali smo pokazati te specifičnosti pojedinog područja. Tako na Korčuli, što je inače iznimno rijetko, imamovrtuljke i torete. Tu ideju donio je navodno neki davni pomorac, a onda se, budući da je bilo materijala za gradnju, ekstenzivno proširila po otoku. To je zapravo slično kažunima u Istri, ili trimovima na Hvaru, s nekim arhitektonskim detaljima koji čine bogatstvo naše tradicionalne kamene arhitekture, objasnio je Filip Bubalo. Kontinuitet suhozidne gradnje postoji i traje od neolitika do sredine prošlog stoljeća, kada su industrijalizacija te novi i jeftini materijali sve promijenili. Danas je vrlo skupo graditi kamenu kuću na tradicionalan način. Treba uzeti skupi kamen iz kave i platiti skupi stručni rad, koji je uz to fizički težak. Vještina je međutim ostala, a udruga Dragodid čak je sastavila listu od stotinjaka meštara u suhozidu, koji su baštinili tu tradiciju. Sve više ljudi uočava prednosti suhozidne gradnje, uključujući i estetske, pa žele na tradicionalan način obnoviti svoje stare kuće u zavjčaju. Često i da ih iskoriste za turizam, jer tako obnovljene kuće vrlo su atraktivne i tražene. Tako ispada da bi turistički potencijal tih kuća mogao spasiti našu suhozidnu baštinu. Ekonomski razlozi potakli su suhozidnu gradnju i krajem 19. stoljeća, kada je zbog filoksera u Francuskoj i Italiji došlo do masovne sadnje loze u Dalmaciji, a time i pravog procvata gradnje suhozidnih terasa na padinama.

SUHOZIDNE RUTE

– Kulturni i ekološki turizam danas je u ekspanziji i to je mogući oblik privredivanja s vrlo velikim potencijalom. Uz neke dobre mjere i projekte, iza kojih bi trebala stajati država, Hrvatska bi, bez pretjerivanja, mogla postati jedna od najjačih takvih destinacija. Jer naša je obala, u usporedbi s nekim drugim mediteranskim zemljama, primjerice Španjolskom, još uvijek gotovo nedirnuta.

Foto: Jure Mišković

Foto: Štipe Suruč

← Projekti zadarskog arhitekta Nikole Bašića često su direktno ili indirektno vezani uz suhozidnu baštinu, poput križeva na Kornatima ili idejnog rješenja za Supergumno

Na Menorci smo nedavno s predstavnicima iz još nekoliko europskih zemalja osnovali međunarodni konzorcij za suhozidne rute. Naime Menorca ima izvrsno izveden sustav suhozidnih staza koje prolaze unutrašnjošću otoka, dalje od obale koja je devastirana apartmanskim naseljima. Tu u brdu na suhozidnim stazama nailazite na drugu vrst turista, ljude koji se bave trekkingom, biciklizmom, koji žele biti u nedirnutoj prirodi. To je neki neinvanzivni, ekološki način uživanja u destinaciji. Cilj konzorcija je da suhozidne rute postanu kulturna ruta Vijeća Europe. U Hrvatskoj smo locirali desetak takvih ruta koje mogu predstaviti naše suhozidno bogatstvo. Time bi se na ekološki prihvatljiv način revitalizirala neka za bačena ruralna područja koja sada zjape prazna. Pokrenuta je i ideja da se oformi certificirana škola za suhozidare, no Ministarstvo obrazovanja nije ju još podržalo. U Francuskoj je na primjer pod obrtničkom komorom definiran okvir pod kojim možete raditi kao suhozidni majstor, što je vrlo traženo i dobro plaćeno zanimanje. Certificiranjem suhozidara u nas stvorio bi se temelj za očuvanje te baštine. A svi koji su ikada sudjelovali na nekoj suhozidnoj radionici, ili su pak kamen slagali u vlastitom aranžmanu, svjedoče da je riječ o jednoj vrlo meditativnoj aktivnosti,

koja pruža duhovno zadovoljstvo, a uz to je sjajan okvir za druženje i povezivanje. Isto kao kroz cijelu povijest, jer nekada su cijele obitelji kao nukleusi društva sudjelovale u gradnji. – Suhozid treba promatrati na holistički način, kroz sve aspekte. Nije to samo slaganje kamena na kamen, nije to samo zid, već puno više, cijeli naš kulturni i antropomorfnu krajolik, koji je čovjek formirao u skladu s prirodom. Čovjek iz Dalmacije nekoć je morao raspolagati cijelim spektrom znanja da bi opstao: morao je znati graditi suhozid, ploviti na latinsko jedro, loviti ribu, graditi brodove, raditi vino i ulje. Sve su to aspekti nematerijalne kulturne baštine koji su formirali naš identitet, a njih bi najbolje bilo pokušati očuvati u cjelini, a ne sporadično. Primjerice na otoku Hvaru imamo 5 UNESCO-vih priča, no rijetko ćete vidjeti da se taj otok tako i prezentira. Potencijal za to postoji. Velika je stvar što smo dobili priznanje UNESCO-a, što je suhozidna gradnja zaštićena kao nematerijalna baština, kao što je prepoznata mediteranska prehrana i samo objedinjavanjem takvih priča možemo učiniti nešto u budućnosti. Želim vjerovati da smo time zakoračili u bolju budućnost kad je u pitanju očuvanje tradicije, jer prostor u kojemu danas tako hektično živimo tako bismo koristili na jedan održiviji način i ostavili nešto i za buduće naraštaje, jer taj pro-

stor nas definira i od njega je sazdan naš (mediteranski) identitet, zaključio je Filip Bubalo iz udruge Dragodid.

PROJEKTI NIKOLE BAŠIĆA

Sličnih razmišljanja je i poznati zadarski arhitekt Nikola Bašić, čiji su projekti često direktno ili indirektno vezani uz suhozidnu baštinu. Bašić potpisuje projekt Spomen obilježja kornatskim vatrogascima. Korištenjem tehnike suhozida, kamenom prikupljenim na licu mjesta, a bez upotrebe strojeva i veznih elemenata, više od dvije tisuće volontera izradilo je na mjestu stradavanja vatrogasaca na Kornatima križeve megalitskih dimenzija (25 x 14,5 metara), a uz njih je, također u tehnici suhozida, podignuta i kapelica Sv. Florijana, zaštitnika vatrogasaca.

– Na taj teški zadatak odgovorio sam lokalnim materijalom i kulturom koja kontinuirano, koja je kontekstualna i koja jasno komunicira snažnom porukom Spomenika. Suhozidnu strukturu oblikuje kamen zatečen in situ i umijeće koje u lokalnoj zajednici, na sreću, još uvijek nije zaboravljeno, kazao je Nikola Bašić. Supergumno pokraj Vodica, aktualni je projekt akademika Nikole Bašića koji se oslanja i izvodi iz kulture krajolika. Projekt je prvotno planiran kao Posjetiteljski centar Šibensko-kninske županije, da bi kasnije bio sadržajno redefiniran kao Centar hrvatske suhozidne baštine.

– U njemu ćemo negovati, čuvati i promovirati našu suhozidnu kulturu koja je oblikovala osobit i prepoznatljiv kulturni krajolik, kakav rijetko srećemo u planetarnim razmjerima. Parcela koju su Vodice ustupile za potrebe gradnje prezentacijskog centra bila je deponij građevinskog materijala, neatraktivna i neprikladna za gradnju. Nemogući uvjeti pravi su izazov kreativnom. Tako sam došao na ideju da baš tu hrpu materijala iskoristim za oblikovanje ansambla, koje se oslanja na oblike i morfološka svojstva otočnog, priobalnog pa i dinarskog kulturnog krajolika. Razgrnut ćemo tu hrpu, ostaviti u sredini, poput kratera, otvoreni javni prostor – nazvali smo ga Supergumno – te oko njega izgraditi muzejski Centar hrvatske suhozidne baštine. Pratit će ga niz ugostiteljskih sadržaja, kroz koje ćemo prikazati gastronomske senzacije regije, te malo trgovačko središte, koje bi nudilo proizvode lokalnih poljoprivrednika, obrta i OPG-ova, dakle ponudu proizvođača, a ne trgovaca.

Osim brige o nacionalnoj suhozidnoj baštini, Supergumno bi u svojim prostorima razvilo niz komplementarnih programa, tu bi se održavali sajmovi, iz-

Suhozidnu strukturu kornatskih križeva oblikuje kamen zatečen in situ i umijeće koje u lokalnoj zajednici, na sreću, još uvijek nije zaboravljeno

prostorom u sredini, čije su padine oblikovane u koncentrične elipse. Kaskadne eliptične vlake pune su agrikulturnih nasada – voćnjaka s višnjama, bademima, smokvama i drugim autohtonim regionalnim sortama. Artificijelni brežuljak vidjet će se izdaleka, naročito s jadranske magistrale, i u svojoj geometričnosti čitat će se kao krajolisni artefakt, kao oblik izgrađen s namjerom da bude primijećen, i koji, svojom zagonetnom pojavnošću, izaziva znatiželju. Akademik Bašić zastupa i promiče ideju da se turistička izgradnja u građevinskim područjima temelji na urbanističkoj i arhitektonskoj tradiciji, a u svim onim turističkim zonama, koje se planiraju u izdvojenim područjima, odnosno izvan građevinskih zona, da se gradi po baštinjenim krajobraznim matricama. Slijedeći to polazište, njegov je arhitektonski tim okupljen u uredu MARINAPROJEKT u Zadru, osmislio,

ložbe, kulturna događanja, a bilo bi i obiteljsko izletišta. Uz njega će biti izgrađene i štale za domaće životinje. Dakle, ideja je ići susret širim očekivanjima turističke, ali i urbane kulture.

– U vizualnom smislu to će biti elipsoidno brdašće, s otvorenim

pored Tisnog, veliko turističko naselje za ruskog investitora, u potpunosti izvedeno iz kulturnog krajolika.

– I ovdje je u pejzažu oblikovana stepenasta kompozicija, koja se ne prepoznaje kao zgrada, nego kao krajolik. Hotel, vile i drugi oblici smještaja, predstavljaju stepenaste krovne terase, na kojima je, na površini od 18.000 četvornih metara oblikovan karakteristični kameni raster po uzoru na pramoštenke vinograde. U hotelskoj vinariji proizvodilo bi se vino iz krovnih vinograda. Investitor je na početku bio oduševljen idejom, ali onda su njegov zanos ohladili hotelijerski konzultanti, koji su ga uvjerali da tržište u takvom ambijentu neće prepoznati glamur i luksuz, onakav kakav se očekuje u naselju s pet zvjezdica. Tako je jedan autentičan projekt, zasnovan na lokalnom identitetu i prepoznatljivoj kulturi, promijenjen i pretvoren u globalističku, generičku ikonografiju potrošačkog glamura. Na taj način, konzervativna konzultantska elita provodi u našim prostorima jedan oblik kulturnog kolonijalizma, zatirući naš prirodni i kulturni identitet. A upravo se taj identitet temelji na baštini kulturnog krajolika, stvorenog trudom generacija koje su, umijećem i ljubavlju, svoj trag u prostoru organski stopili s prirodom, tako da postane prirodom samom. Taj plemeniti prostor, naš je najvrjedniji nacionalni resurs, zaključio je Bašić. ●